

Rithy Panh (en col·laboració amb Christophe Bataille). *La eliminación*

Editorial Anagrama, Barcelona, 2013, 220 pàg.

Alfonso Crespo

“Vull comprendre, explicar i recordar, i precisament en aquest ordre”. Així és com el cambodjà Rithy Panh resumeix el projecte de sutura que anhelen el seu cinema i la seva escriptura. I és ara que es publica entre nosaltres *La eliminación*, quan la dimensió del seu disseny s’adverteix en tota la seva singularitat artística, gairebé sempre neutralitzada per la influent tutela ètic-estètica de Claude Lanzmann. Panh sempre va admetre’n el deute, va celebrar-ne la filiació i aquí torna a reconèixer el magisteri de *Shoah*, el seu ensinistrament en la possibilitat de “veure a través de les paraules”, en el corol·lari perforador de ressons i repeticions sobre el present, en les boneses del muntatge com a arma de refutació; però també cal retenir allò que els separa, i que aquestes pàgines revelen amb precisió dolorosa: la condició de víctima directa de Panh —a qui la dictadura dels jemer vermells (1975-1979) va deixar pràcticament sense família—, sobretot de supervivent miraculós, car en la particular *Bildungsroman* que aquí se’ns mostra, les renúncies obligades van ser dictades des del forat negre en el qual es va precipitar un país en fugida ideològica que tant prohibia ulleres i sabers especialitzats com la pesca i l’agricultura de finalitats “individualistes”, mentre la població s’estimava en la fam. És, doncs, del cinema (i l’escriptura) com a salvació, com a mitjà d’esplaiar la fúria i el turment acumulats, el que trobem que tracta Panh en primer lloc, i si *La eliminación* ha estat comparada amb les obres de Primo Levi, Robert Antelme o Aleksandr Solzhenitsyn, és a

dir amb les memòries dels qui tornen de l’infern, també caldria haver-la relacionat amb la de Jean Améry, amb el ferri ideari de la qual, d’infatigable resistència i perenne testimoniatge, tant té a veure.

Com fer possible parlar, escriure i filmar des de la ferida sense deixar-se endur pels dimonis, sense tampoc claudicar davant l’abatiment? En això consisteix el trencaclosques de Panh, la tasca autoimposada que a *La eliminación* ofereix una personal escriptura del desastre, fragmentària i inclassificable, a punt de desfer-se. Enunciat en paral·lel al rodatge de *Duch, le maître des forges de l’enfer* (2011), Panh aprofita el discontinu encarament amb qui fora responsable del centre de tortura i execució S21 —justament amb l’absència, l’X a la qual tots assenyalaven a *S-21, la machine de mort Khmère rouge* (2003)— per a fer del llibre un gresol de temps on pugui trobar abric el seu propi recompte sobre els anys abrasius de deliri comunista a Cambodja. Això no obstant, la memòria personal no és la fi, més aviat un pas més, una clau (si bé mestra) que ofereix materials valuosos amb els quals forçar les noves màscares i subterfugis d’aquests caps i torturadors que ara s’escuden en el compliment d’ordres i el servei a la pàtria. La resta de veus que sorgeixen i s’esvaeixen són la del propi Duch i d’altres, fulgors purs de pesantor, que recullen breus testimoniats a manera de contrapunt o bé lletregen algun paorós eslògan jemer vermell. L’entrellaçat i enfrontament de perspectives i punts de vista compleixen literàriament el que Panh ja

havia entrellucat en la seva austera i reincident pràctica cinematogràfica, de saber, que tota moral possible recau en el muntatge. Que en els seus xocs, passatges i tornades es delimita una política i s'executa una hermenèutica combativa sobre els desplaçaments i lliscaments del llenguatge. “Duch té un punt feble”, manifesta Panh, “no coneix el cinema, no creu en les repeticions, en les confrontacions i en els ressons.”

Així és com, finalment, la moral i la política de les formes s'alien per produir una crítica de la barbàrie jemer vermella a partir de la constatació de l'esberlament d'una llengua o, més aviat, de la seva cancel·lació i del brot d'una de nova, violenta, derivada. Si els nazis llançaven a les rases les seves “figures”, els jemes feien el mateix amb els seus “trossos de fusta”, tots dos delectats en un abús de poder que pretenia que fins i tot la mort fos esborrada. Heus aquí aquest neologisme que va donar a llum la maquinària del S21, *kamtech*, “polvoritzar”, anihilació a la qual Duch destinava als nens dels “enemics” un cop que aquests ja havien estat executats: l'ordre era la de destruir i de no deixar cap rastre. Els límits del llenguatge jemer vermell van ser, com hagués exposat Wittgenstein, els de la seva revolució, els de el seu món, un món on la vigilància i l'interrogatori anaven per davant

de l'alfabetització, però un cop passat el temps i acumulats els estrats sobre la història recent, fou el propi Panh, precisament un dels supervivents d'aquella Cambodja, qui va tornar per fer passar a víctimes i botxins pel tribunal d'una paraula que hom desitjava rehabilitar com a font de testimoniatge i confessió. El que l'autor cambodjà porta dècades afavorint, no és res més que això: permetre que els protagonistes “s'expliquin”, que algú com Duch “recuperi la humanitat mitjançant la paraula”. I si al seu cinema Panh és, a la inversa que l'aguerrit Lanzmann, d'aquells que deixen parlar i no interrompen, confiant que el concís dispositiu fílmic s'erigeixi en màquina de la veritat en confabulació amb el muntatge –que pot portar a col·lació (i col·lisió) un altre testimoniatge o alguna seqüència de l'arxiu propagandístic si cal desmuntar testimoniages falsos o interessats– és en *La eliminación*, on es transcriuen alguns dels seus diàlegs amb Duch, on es fa palesa la preuada rebotiga del seu arduós i escarpat curs creatiu. Val a dir: el dubte, l'angoixa, l'enuig, la sospita d'estar seguint el joc del criminal, l'esbalaïment davant el seu riure, que obre oceans de distància entre els homes, que assenyalen la fragilitat de l'empresa i, alhora, la seva condició de tasca irrevocable, d'absoluta necessitat. •